

VIISTEIST AASTAT EESTI KROONI

SISSEJUHATUS

2007. aastal täitus taas kasutusele võetud Eesti kroonil 15 aastat. Selle aja jooksul on nii Eesti majandus, finantssüsteem kui ka keskpank ise kiiresti edasi arenenud.

1992. aastal oli keskpanga välisvaluutareservide suurus kõigest ligikaudu 2,5 miljardit krooni, millest kohustustevaba reserv moodustas ligikaudu 590 miljonit krooni. Viieteistkümne aasta jooksul (2007. aastaks) oli Eesti Panga valuutareserv kasvanud 33,7 miljardi ja kohustustevaba reserv 4,2 miljardi kroonini. Tänapäevane Eesti Pank on kaas-aegne ning rahvusvahelises võrdluses üsna tõhusalt toimiv väikeriigi keskpank.

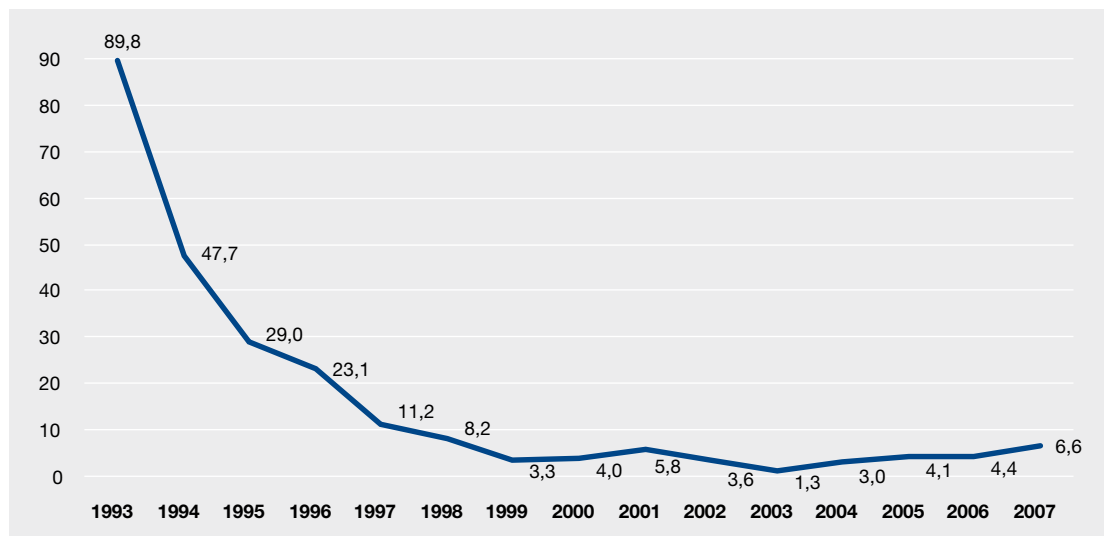
1992. aasta rahareformi järgne aeg oli keeruline nii Eesti majandusele kui ka finantssüsteemile. Keskmine kuupalk ulatus vaid veidi üle 1000 krooni (2007. a IV kvartalis üle 12 000 kr) ning inflatsioonitempo ulatus 1992. aastal 1077 protsendini. Oli vaja korrastada pangandusmaastikku ja luua turumajanduse tingimustes toimiv õigusraamistik.

Praeguseks on Eestist saanud Euroopa Liidu liikmesriik, kes on sihiks võtnud majandus- ja rahaliidu

täisliikme staatuse. Meie finantskeskkond on tugev ja pälvib jätkuvalt rahvusvaheliste investorite usaldust. Majandus on pärast ülikiire kasvu faasi jõudnud stabiilsema ning vähem riskiohtliku arengu teele. 2007. aasta majanduskasv polnud enam nii kiire kui paaril eelnenud aastal, kuid jätkusuutliku arengu seisukohast on see pigem kasuks. Hinnakasv oli 2007. aastal kiirem kui viimastel aastatel harjutud, kuid seda põhjustanud tegurite lähem analüüs näitab, et inflatsioonitempo ajutine kiirenemine oli kõigiti ootuspärane (vt lähemalt lk 105). See kajastab meie majanduses käimas olevat sissetulekute ja hinnataseme ühtlustumist Euroopa Liidu riikide keskmise tasemega. Mõistmaks, millise tee on Eesti majandus viieteistkümne krooniaasta jooksul läbinud, tuleks lisaks paari viimase aasta majandusandmete omavahelisele võrdlemisele vaadata ka veidi pikemalt tagasi (vt joonis 1).

Milline on kõiges selles olnud Eesti Panga roll?

Kaasaegse ja ka tulevase keskpanga põhiülesanded on ja jäävad samaks, mida kirjeldas ligi 90 aastat tagasi omaaegne Eesti Panga president Jüri Jaakson.

Joonis 1. Tarbijahinnaindeks rahareformijärgsetel aastatel (%)

Iga majanduse nurgakivi on kindel rahaüksus, kui mõõdupuu majandusliste väärtuste hindamisel. See rahaüksus ei tohi olla kõikuv, ei tohi olla ärarippuv mõnesugustest juhuslistest välistest asjaoludest, vastasel korral kaotab ta väärtuse kui püsiv mõõdupuu. Iga tööstur, iga kaupmees, üldse iga ettevõtja, kes majanduslisi väärtusi loob või neid edasimüümiseks omandab, peab võima teha juba ette kindla kalkulatsiooni, mis temale enesele need väärtused maksma lähevad ja missuguse hinnaga ta nad edasi andma peab, et omaga välja tulla. /.../ Rahaüksuse kindla väärtuse hoidmine on sellepärast igas riigis suur, raske ja väga vastutusrikas ülesanne.

Eelkõige on keskpangal õigus – ja kohustus – tuua majanduskeskkonda stabiilsust. Stabiilsuse väärtustamise väga õnnestunud näiteks on nüüd juba viisteist aastat edukalt püsinud Eesti kroon ja Eesti rahasüsteem, mille põhimõtteid on keskpang muutumatult järginud nii raskematel kui kergematel aegadel.

Stabiilne rahasüsteem eeldab stabiilset ja tõhusat finantssüsteemi. Finantssektori korrastamisel ei kõhelnud keskpang 1990ndate esimesel poolel likvideerida halvasti juhitud maksuvõimetuid panku. Ei kõhelnud ka valitsus, kui oli vaja likvideerida halvasti juhitud, maksuvõimetuid ning lattu tootvaid ettevõtteid. Riigiettevõtete erastamine reaalse raha eest tuumikinvestoritele – vajadusel ka kahjumiga töötanud riigiettevõtete likvideerimine – löid aluse tugeva ja vabal konkurentsil põhineva ettevõtlussektori tekkimisele.

Keskpannga õigus ja kohustus Eesti majanduspoliitika kujunemises kaasa rääkida on fikseeritud Eesti Panga seaduses. Seda ülesannet saab aga täita vaid koostöös valitsuse ja teiste põhiseaduslike institutsioonidega. Eesti Pank on alati rõhutanud, kui olulist tuge on krooni kursi püsivusele ja finantsüsteemi stabiilsusele pakkunud majandusreformid ning stabiilne ja ennustatav eelarve. Mõõdunud viieteistkümnemele aastale tagasi vaadates võime tõdeda, et koostöö majanduspoliitika vallas on sujunud ja toonud ka häid tulemusi.

Järgnevalt heidamegi põgusa pilgu viieteistkümneme krooniaasta olulisematele sündmustele raha- ja finantskeskkonnas.

1992–1994. RAHAREFORM JA PANGANDUSSÜSTEEMI KORRASTAMINE

Rahareform

20. juunil 1992 viidi Eestis – endistest rublatsooni riikidest esimesena – läbi rahareform. Eesti kroon tunnistati ainsaks seaduslikult käibivaks rahaks ning Eesti Pank ainsaks rahasuhete korraldajaks Eestis. Eesti krooni ametlikuks kursiks Saksa marga suhtes määrati 1 mark = 8 krooni. Igale füüsilisest isikust residendile vahetati kolme päeva jooksul kroonideks kuni 1500 rubla vahetuskursiga 1 kroon = 10 rubla (st vahetuskurss vastas Saksa marga ja Nõukogude rubla tollasele turukursile). Sama kursiga vahetati kroonideks peaaegu kogu Eestis käibinud rublamass (hoiused, ettevõtete raha jne). Jõustusid kõik rahareformi alguseks ajastatud seadused ja muud õigusaktid. Eesti Pank hakkas avaldama Eesti krooni päevakursinoteeringuid tähtsamate välisrahade suhtes.

Alates rahareformist rakendus Eestis **valuutakomitee** rangetel reeglitel põhinev rahasüsteem, mis on kasutusel tänini. Eesti krooni fikseeritud kursi säilitamiseks peavad keskpanga kohustused, sh baasraha hulk majanduses, olema täielikult tagatud välisvaluuta- või kullareservidega. Krooni kattevara moodustati Eesti Vabariigi sõjaeelsest kullast, mis saadi tagasi Inglise Pangalt ja Rahvusvaheliselt Arvelduspangalt, ning välisrahast, millega Rootsi Riigipank hüvitas sinna enne sõda deponeeritud Eesti riigi kulla.

Eesti Pank tegutseb muudest riigiasutustest sõltumatult. Valuutakomitee tingimustes on keskpangal seadusega keelatud nii otseselt kui ka kaudselt krediteerida keskvalitsust ja kohalikke omavalitsusi. Vastavalt rahareformi päeval jõustunud Eesti krooni tagamise seadusele ei ole Eesti Pangal õigust krooni vahetuskurssi devalveerida.

Olulisemad rahapoliitika instrumendid on välisvaluuta ostu-müügi püsivõimalus ning pankadele kehtestatud kohustusliku reservi nõue. Kohustusliku reservi määr on Eestis suhteliselt kõrge (hetkel 15%). Valuutakomitee raamistikus aitab selline lähenemine muuhulgas toetada rahasüsteemi toimimist

Esimesed rahareformijärgsed aastad

Rahareformijärgseil aastail oli Eesti Panga peamine eesmärk stabiilse finantskeskkonna loomine, **rahasüsteemi vastu üldise usalduse** kujundamine ning **turumajanduse nõuetele vastava pangandussüsteemi väljaarendamine**.

Tõstmaks rahasüsteemi tõhusust ja usaldatavust ning parandamaks finantssüsteemi võimet likviidsust absorbeerida, lubas Eesti Pank pankadel hoida piiramatut Saksa marga avatud positsiooni. See andis veel kord märku krooni täielikust tagatusest ning süsteemi pikaajalise püsimise ootusest.

1994. aasta aprillis alustas keskpang Eesti krooni ja Saksa marga vaheliste, kuni seitsmeaastase tähtajaga tulevikutehingute sõlmimist. See aitas veelgi suurendada usaldust Eesti krooni vastu ning vähendada spekulatsioone devalveerimise teemal. Tulevikutehingute sõlmimine lõpetati 1995. aasta märtsis, kui vajadus seda laadi instrumentide järele kadus.

Rahareformiga kehtima hakanud ja välisvaluutatehinguid reguleerivate õigusaktide süsteemi (mis hõlmas piiranguid kapitalikonto tehingutele ning välissularaha sisse- ja väljaveo piiranguid, mittekonverteeritava välissularaha vahetamise keeldu, välislaenude registreerimise nõuet jmt) leevendati järk-järgult. Välisvaluutaseaduse kehtetuks tunnistamisega 1994. aasta aprillis kaotati piirangud täielikult. Eesti oli üks esimesi Ida- ja Kesk-Euroopa üleminekumaid, kes kõrvaldas takistused kapitali vabale liikumisele.

Finantssüsteemi tõhusama toimimise nimel täpsustati aastail 1993–1994 mitmel korral pankade

kohustuslike reservide nõudeid. Samuti vähendati Hoiupanga kohustuslike erireservide määr.

Vähendamaks põhjendamatu ootusi keskpanga-poolse refinantseerimise suhtes, käivitas Eesti Pank 1993. aastal lühiajalise rahaturu projekti, mis andis pankadele võimaluse oma likviidsusprobleeme lahendada ning suurendas ühtlasi pankadevahelist usaldust. Samal eesmärgil alustati ka lühiajaliste (28päevaste) laenusertifikaatide emiteerimist. Nii üleõoturu kui ka laenusertifikaatide intressimäärade vähenev marginaal Saksa marga lühiajaliste intressimäärade suhtes andis märku krooni kursi püsimisest.

Eesti Panga hallatavas pankadevaheliste arvelduste süsteemis juurutati mitmepoolne tasaarveldus, mis võimaldas pankadel oma arvelduskontode jääki optimeerida.

Panganduskriis ja pangandussektori korrastamise algus

1992. aasta novembris puhkes tõsine **panganduskriis**. Kolmele tollasele suuremale pangale – Tartu Kommertspangale, Põhja-Eesti Aktsiapangale ning Balti Ühis pangale – kuulutati moratorium. Eesti Panga tegevus kriisi likvideerimisel leidis tunnustust ka väljaspool Eestit. Tartu Kommertspanga tegevus lõppes pankrotiga. Ülejäänud kahe panga (mille raskused tulenesid peamiselt NSV Liidu valitsuse 1992. a otsusega külmutatud välisvaradest) ühinemisel moodustati uus pank – Põhja-Eesti Pank. Selle perioodi viimaseks suureks pangaks, mis suleti, oli Eesti Sotsiaalpank, mille probleemid tipnesid 1994. aasta teisel poolel.

Pangandussektori korrastamiseks ja stabiliseerimiseks taasloodi Eesti Pangas pangainspeksioon. Eesti Pangas moodustati järelevalvekomitee ning mindi üle nüüdisaja nõuetele vastavale pangastatistika kogumissüsteemile.

Tegevuslitsentsi kohustusliku uuendamise ning aktsiakapitali tõstmise nõude kehtestamisega

loi Eesti Pank olukorra, kus turul ei saanud enam jätkata maksejõuetud pangad. Selle tulemusena kahanes pankade arv võrreldes rahareformieelse ajaga 1994. aasta lõpuks peaaegu poole võrra ehk 22ni. Kuulutati välja stabiliseerimisperiood (1993. a aprillist 1. jaanuarini 1994) ning tegevuslitsentside väljastamine uutele pankadele peatati.

Krediidiasutuste usaldusvääruse suurendamiseks kinnitati 1993. aastal uued usaldatavusnormatiivid, mida 1994. aastal täpsustati ja täiendati. Võeti suund riskide ennetamist ning eelkontrolli võimaldava järelevalve korraldamisele. Samas pärssis pangajärelevalve arendamist mahajäämus majandusvaldkonda korraldavate üldiste õigusaktide koostamisel (puudusid raamatupidamiseseadus, äriseadustik ja muu vajalik seadusandlus). Seetõttu kujunes väga oluliseks 1994. aasta lõpul vastu võetud **uus krediidiasutuste seadus**, mis lähtus ELi riikide pangandusalastes õigusaktides kehtestatud nõudmistest. Kehtestati laenu- ja hoiuühistute tegevuse kord. Tihenesid pangajärelevalve asutuste kontaktid Baseli pangajärelevalve komitee ja Ida-Euroopa pangajärelevalve kontaktgrupiga, samuti Läti ja Leedu asjaomaste ametkondadega.

Eesti Panga seadus ja pangaseadus

1993. aastal täiendati Eesti Vabariigi (1992. a) pangaseadust ning võeti vastu Eesti Panga seadus (18. mail 1993). Keskpanga põhikapitaliks määrati 100 miljonit krooni. Samuti töötati välja Eesti Panga põhikirja ja moodustati panga juhatus. Eesti Panga seadust ja põhikirja täpsustati veel kord 1994. aastal.

Esimesed sammud kaasaegse maksekeskkonna suunas

Oktoobris 1993 hakkasid Tallinnas tööle Balti riikide esimesed sularahaautomaadid. Detsembris 1993 ühinesid Eesti Pank ja viis Eesti kommertsbanka üleilmse pangandus- ja infoedastussüsteemiga SWIFT.

Statistika

1992. aastal koostati Eesti Pangas Eesti esimene sõjajärgne maksebilanss.

Laienevad rahvusvahelised kontaktid

25. mail 1992 oli Eestist saanud Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) liige, 15. juunil taastati Eesti liikmelisus Rahvusvahelises Arvelduspangas (BIS). IMFi ja Maailmapanga aastakoosoleku raames toimus Eesti majandust ja pangandust põhjalikult tutvustav seminar. Tihenes koostöö IMFi (S. Kallas arvati fondi koostöökomitee liikmeks) ja BISiga. 14.–16. augustil 1992 tegi visiidi Eestisse IMFi tegevdirektor ja täitevnõukogu esimees Michel Camdessus.

1. detsembril 1992 hakkas Soome Pank noteerima Eesti krooni.

1994. aasta alguses avas tollane Soome suurim kommertsbank Kansallis-Osake-Pankki esimese välispankana Tallinnas oma esinduse. Sama aasta lõpul said kaks välispanka Kansallis-Osake-Pankki ja Yhdyspankki Soomest loa filiaali avamiseks Tallinnas.

Kokkuvõte

Kokkuvõttes tugevnes neil aastail usaldus Eesti krooni vastu, mis aitas majandust stabiliseerida ning luua aluse selle tagasipöördumiseks kasvu suunas. Hinnatõus Eestis ületas küll tunduvalt krooni baasvaluutamaa Saksamaa inflatsioonitaset, kuid see oli ootuspärane. Krooni sise- ja välisväärtuse erineva muutumise peamine põhjus oli fikseeritud kursi tingimustes toimiva majanduse avanemine ja tootlikkuse suhteliselt kiirema tõusuga seotud paratamatud muutused, sh hinnastruktuuris.

1995–1998. PANGANDUSSEKTORI ARENDAJINE JA STABILISEERIMINE

Stabiliseeruv ja edasiarenev rahapoliitiline keskkond

Aastatel 1995–1998 tõi Eesti krooni jäik seotus Saksa margaga Eesti majandusse rahvusvaheliste hindade stabiilsust. Rahapoliitilise keskkonna kujunemisel olid määrava tähtsusega peamiselt kolm protsessi:

- väliskapitali suure sissevoolu jätkumine Eestisse;
- tähtsamate valuutade kursimuutused ja
- Saksa marga intressimäärade mõju Eesti krooni intressidele.

Selleks, et suurendada rahapoliitika usaldusväärsust ja läbipaistvust ning vähendada finantssektori laienemisest tingitud süsteemset finantsriski ja tugevdada likviidsussüsteemi, muutis Eesti Pank kohustusliku reservi nõude täitmise paindlikumaks (täitmine kuu keskmisena) ja hakkas täitmist tasustama.

Eesti Panga ja kommertspankade vahelistes tehingutes kaotati 1996. aasta juulist Eesti krooni ja Saksa marga ostu- ja müügikursi erinevus. Kohalik pankadevaheline rahaturg jätkas küll tegevust, kuid tema osatähtsus vähenes, sest pangandussüsteem loimus üha tihedamalt rahvusvahelise raha- ja kapitalituruga. Tagasihoidlikuks kahanes ka huvi Eesti Panga laenusertifikaatide vastu.

1997. aastat iseloomustas rahaagregaatide (v.a sularaha) suhteliselt kõrge kasvutempo, kiiresti kasvasid ka pankade rahapaigutused kodumaisesse laenudesse ja sellega võrdväärsesse võla-instrumentidesse. Intressitase pankadevahelisel rahaturul ning ka laenu- ja hoiuseturul oli kuni 1997. aasta sügiseni (rahvusvahelistel kapitaliturgudel maad võtva ebakindluse alguseni) valdavalt stabiilne ning langustendentsiga.

Maandamaks kiire majanduskasvuga kaasnevaid riske, võttis Eesti Pank rea meetmeid, mille

eesmärk oli tugevdada likviidsussüsteemi. Pidades silmas suurt väliskapitali sissevoolu, arvati 1997. aasta 1. juulist kohustusliku reservi arvestusbaasi hulka summad, mille võrra pangad on väliskrediidi-asutustelt võrreldes neisse hoiustatud rahaga rohkem laenanud. Järgnes otsus kehtestada 1997. aasta 1. novembrist pankadele ajutine lisalikviidsusnõue 2% (detsembrist 3%) suuruses kohustusliku reservi arvestusbaasist. Lisaks suurendati kohustusliku reservi igapäevane miinimumnõue 4%ni arvestusbaasist. Vastukaaluks tõsteti ka kohustusliku reservi miinimumtaseme ületava jäägi eest makstav intress Saksa Liidupanga diskontomäärast tasemele (1999. a jaanuarist alates on viit-intressiks olnud Euroopa Keskpanga hoiuse-intress).

Rahasüsteemi tugevdamiseks ja pangandussektori usaldusväärsuse parandamiseks tõstis Eesti Pank kapitali adekvaatsuse nõude 8%lt 10%le.

Makrotasakaalu toetavad sammud jätkusid 1998. aastal. Alates juunist vähendati seda osa kohustuslikust reservist, mille võis täidetuks lugeda sularahakassa arvelt, 20%le ning alates 1. septembrist arvestati kohustusliku reservi arvestusbaasi hulka täies mahus ka finantseerimisasutustele ja mitteresidentidele krediidiasutustele antud finantsgarantiid.

Finantssüsteemi kriisikindluse tõstmine ja pangandusmaastiku edasine korrastamine

Pangandussüsteemi kriisitaluvuse suurendamiseks jätkati pangandusregulatsiooni täiendamist. Põhjalikult muudeti kapitali adekvaatsuse arvutamisreegleid (kaasati tururisk) ning kapitali adekvaatsuse arvestusse lülitati kapitali kolmas kiht. Kõiki usaldatavusnormatiive hakati rakendama ka konsolideeritud baasil. Täiendati riskikontsentratsiooni reeglistikku, valuutariski arvestust ja bilansiväliste tehingute aruandlust. Oluliselt muutus likviidsuse aruandlus ja lisandus investeringute aruanne.

Järelevalve üheks prioriteediks sai infosüsteemide turvalisus, sest makse- ja sularahaautomaatide

levik ning tele- ja internetipanganduse kasutuselevõtt hakkasid nõudma üha suuremat tähelepanu andmekaitse kõrgtaseme tagamiseks. Seetõttu kehtestati ka infotehnoloogilise auditi tegemise kohustus ning kindlad nõuded krediitiasutuste infosüsteemidele. Lisaks kehtestati krediitiasutustele protseduurinõuded rahapesu tõkestamiseks.

Need meetmed lähendasid Eesti krediitiasutustele kohandatud seadusandlust arenenud riikide omale ning tagasid näitajate võrreldavuse. Eesmärgiks võeti Eestis rakendatud seadusandluse vastavus Euroopa Liidu nõuetele. Eesti finantssektori sisene lõimumine ning pangandussektori rahvusvahelistumine tingisid tihedama koostöö nii erinevate kodumaiste järelevalveinstitutsioonide kui ka muude riikide ja rahvusvaheliste järelevalveasutustega. 1998. aastal moodustasid Eesti Pank, Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupank ning mitmed Eesti krediitiasutused ühiskomitee, et töötada välja pankade üldisele juhtimiskorraldusele esitatavate nõuete raamistik.

Võeti suund ühtse finantsjärelevalve rakendamiseks. Pangandussektori kiire areng tingis vajaduse jätkata kompleksse järelevalve organisatsioonilist ja meetodilist arendamist.

1998. aastal võeti vastu mitu Eesti Panga osalusel välja töötatud pangandussektorile olulist seadust, näiteks Hoiuste Tagamise Fondi seadus ja rahapesu tõkestamise seadus. Samuti jätkus töö krediitiasutuste seaduse uue, Euroopa Liidu direktiividele kohandatud redaktsiooniga, mis suurendas pangajärelevalve asutuste õigusi ja kohustusi.

Krediitiasutuste aktsiakapitalile ja omavahenditele kehtestatud karmimad nõuded tõid 1996.-1997. aastal kaasa krediitiasutuste liitumisi (Raepank liitus Forekspangaga; Keila Pank, Rahvapank ja Eesti Maapank Virumaa Kommertspangaga), ent ka mitme panga (Eesti Sotsiaalpanka, Ameerika-Balti Panga, NoWe Panga) litsentsi tühistamise. Kriisi ennetavalt õnnestus saneerida Eesti Tööstuse ja Ehituse Kommertspank, liites selle Eesti Hoiu-

pangaga. Tugevnevas konkrentsis ei suutnud kõik krediitiasutused hoida oma riskijuhtimist nõutaval tasemel ja säilitada turupositsioone. Nii likvideerisid omanikud vabatahtlikult INKO Balti Panga ja tegevuslitsentsi kaotas Eesti Innovatsioonipank. Lisaks viidi lõpule Põhja-Eesti Panga liitumine Eesti Ühispannangaga.

Pangandussüsteemis toimus likviidsusprobleemide, juhtimisvigade ning maksejõuetuse tõttu mitmeid ühinemisi ja restruktureerimisi ka 1998. aastal. Olulisemad neist olid Eesti Hoiupanga liitumine Hansapangaga ja Tallinna Panga liitumine Eesti Ühispannangaga. Selle tulemusena tekkis kaks Eesti suurimat pangandusgruppi kokku 80% turuosaga. Murranguline ja süsteemi tervendav oli ka Rootsi kapitali (vastavalt Swedbanki ja Svenska Enskilda Bankeni) lisandumine kumbagi suurpanka.

Eesti Forekspanga liitumisel Eesti Investeerimispangaga tekkinud uues Optiva Pangas omandas Eesti Pank ajutiselt enamusosaluse (osalus müüdi 2000. a juunis). Kuulutati välja Eesti Maapanga, EVEA Panga ja ERA Panga pankrotid.

Konsolideerumise ja väikepankade likvideerimise tulemusena jäi tegutsema viis panka, lisaks üks välispanka (Merita Bank) filiaal.

Maksesüsteemid

Eesti Pank alustas tööd uue Euroopa Liidu nõuetele vastava krediitiasutuste vahelise makse- ja arveldussüsteemi loomiseks. Makse- ja arveldussüsteemi usaldatavuse ning töökindluse suurendamiseks jätkati tehniliste lahenduste ühtlustamist, sh asendati paberil maksejuhised elektroonsetega. Keskpanga teenused kommertspankadele muudeti tasuliseks.

Sularaharinglus

1998. aastal ei pidanud keskpank esmakordselt ringlusesse laskma täiendavat sularaha; ringluses oleva sularaha kogus koguni vähenes. Eesti Pank lõpetas 1992., 1993. ja 1995. aastal emiteeritud ühekrooniste müntide käibeelaskmise. Emiteeriti

uus (muudetud sulamist ja senisest erinevate mõõtudega) ühekroonine münt.

Statistika

Lisaks maksebilansile hakkas Eesti Pank 1996. aastal koostama veel teistki riigi välismajandussuhteid iseloomustavat ülevaadet – Eesti rahvusvahelist investeerimispositsiooni. Pangandusstatistika valdkonnas valmis maksestatistilise aruandluse projekt.

Esimesed riigireitingud

Eesti Panga tellimusel saadi 1997. aastal Eestile esimesed krediireitingud¹: Fitch IBCA – BBB; Moody's Investors Service – Baa1; Standard & Poor's – BBB+.

Kokkuvõte

Kokkuvõttes iseloomustas vaadeldaval perioodil Eesti majandust kiirenev, perioodi keskmisena 6%ni ulatuv majanduskasv, pidevalt alanev inflatsioon (1998. a 8%), jätkuvad majandusreformid ning pangandusmaastiku korrastamine. Valuutakomitee süsteem tõestas 1997. aasta sügisel, nn Aasia kriisi ajal, oma iseregulatsioonivõimet ja suutlikkust seista vastu usalduse langusele rahvusvahelistel finantsturgudel ning valuutaspekulatsioonidele. Eesti kaasati Euroopa Liidu laienemisläbirääkimiste esimesse ringi.

1999–2004. SÜVENEV EUROINTEGRATSIOON

Ettevalmistused Euroopa Liiduga ühinemiseks

Aastatel 1999–2004 tegi Eesti läbi arengu Euroopa Liidu kandidaatriigist liituvaks riigiks ning lõpuks liikmesriigiks. Eestis rakendati Euroopa Liidu küsimustega tegelemisel detsentraliseeritud mudelit, mille kohaselt riigisisese läbirääkimispositsiooni koostamise ja täielikkuse eest vastutas ministereerium, kelle vastutusalasse küsimus kuulus. Nii nagu ministereeriumid, oli üks liitumisläbirääkimiste eest vastutaja

ka Eesti Pank. Keskpangal oli oluline roll teenuste ja kapitali vaba liikumise, majandus- ja rahaliidu, institutsioonide ja statistika peatükkides käsitletavate küsimuste ettevalmistamisel.

1. jaanuaril 2002 läks kaksteist Euroopa Liidu liikmesriiki (Austria, Belgia, Hispaania, Holland, Iirimaa, Itaalia, Kreeka, Luksemburg, Portugal, Prantsusmaa, Saksamaa ja Soome) täielikult üle ühisrahale eurole. Peale ELi liikmesriikide sai eurost ametlik vääring ka väikeriikides Andorras, Monacos, San Marinos ja Vatikanis.

2002. aastal saatis Euroopa Keskpank kandidaatriikide keskpankadele (sh Eesti Pangale) kutse osaleda alates Euroopa Liiduga ühinemise lepingu allkirjastamisest vaatlajaina EKP üldnõukogu ja EKPSi komiteede töös. Hääletusõigusega vaatleja staatus kestis ühinemislepingu jõustumiseni.

Euroopa Komisjon soovitas 2002. aasta jooksul lõpetada ühinemisläbirääkimised kümne kandidaatriigiga. Peale Eesti olid nende kümne hulgas Küpros, Leedu, Läti, Malta, Poola, Slovakkia, Sloveenia, Tšehhi ja Ungari. Ka Euroopa Ülemkogu oli veendunud, et kümme Euroopa Liidu kandidaatriiki, sh Eesti, on võimelised täitma liikmestaatusega kaasnevaid kohustusi.

Detsembris 2002 esitas Euroopa Liit kümnele kandidaatriigile ametliku ühinemiskutse. Leping allkirjastati Ateenas 16. aprillil 2003 ning jõustus 1. mail 2004.

Septembris 2003 Eestis toimunud rahvahääletusel pooldas 66,9% osalenuist ühinemist Euroopa Liiduga.

Majandus- ja rahaliidu kolmanda etapiga seotud muudatused Eesti rahasüsteemis

Majandus- ja Rahaliidu kolmanda etapi alguses 1. jaanuaril 1999 seoti 11 liikmesriigi valuutad, sh Eesti krooni ankurvaluuta Saksa mark, pöör-

¹ Krediireiting on reitinguagentuuride antud hinnang valitsuse võimele ja soovile tulevikus riigi poolt võetud võlakohustusi täita.

dumatult üksteisega ning võeti (esialgu küll ainult kontorahana) käibe Euroopa ühisraha euro. Detsembris 1998 kehtestas Eesti Pank Eesti krooni kursiks euro suhtes 1 euro = 15,6466 krooni, mis oli ekvivalentne Eesti krooni ametliku kursiga Saksa marga suhtes. Euro käibeletulek ei tähendanud Eesti jaoks peale mõningate formaalsete ja tehniliste muudatuste rahasüsteemi operatsioonilises raamistikus mingeid otseseid muutusi vahetuskursi- ja rahapoliitikas. Eesti krooni fikseeritus nüüdsest palju suuremat majanduspiirkonda hõlmava valuuta suhtes muutis meie finantssüsteemi avatumaks ja tõhusamaks, suurendades ka Eesti finants- ja reaalsektori lõimumist Euroopa kapitaliturgudega.

Pärast euro kasutuselevõttu euroalal kehtestati Eesti Panga ja krediitiasutuste vaheliste välisvaluutatehingute uus kord, millega kaotati hinnavahe euro, ühisraha kasutusele võtnud maade omavääringute ning Eesti krooni vahelistes ostu-müügitehingutes.

2000. aasta aprillis kinnitas Eesti Panga nõukogu rahapoliitika operatsioonilise raamistiku arendamise strateegia, mille kaugem eesmärk oli Eestis kehtiva raamistiku ühildamine eurosüsteemi omaga. Lähema ülesandena püstitati fikseeritud kursi sujuv toimimine valuutakomitee režiimis ja turumoonutuste vähendamine, säilitades samas vajalikud likviidusspuhvid.

Mais 2000 lõpetas Eesti Pank oma lühiajaliste laenusertifikaatide emiteerimise.

2000. aasta juulis ühitati lisalikviidusnõue kohustusliku reservi nõudega, mis suurenes selle arvel 13%ni. 2001. aastal muudeti kohustusliku reservi süsteem turupõhisemaks, lubades krediitiasutustel osa keskpangas hoitavast hoiusest investeerida kvaliteetsetesse välismaistesse võlakirjadesse. Samas lõpetati 2004. aastal senine soodustus, mis lubas täita osa reservinõudest sularahas. Jätkati ka kohustusliku reservi baasi arvestamise meetodika lähendamist eurosüsteemi raamistikule.

2002. aastal kehtestati Eesti Panga ja Eestis tegutsevate krediitiasutuste vaheliste välisvaluuta ostu- ja müügitehingute uuendatud kord, mille alusel hakati Eesti kroonide eest ostma ja müüma Ameerika dollarit, Austraalia dollarit, eurot, Jaapani jeeni, Kanada dollarit, Norra krooni, Rootsi krooni, Suurbritannia naelsterlingit, Šveitsi franki ja Taani krooni.

Finantssüsteemi toimimiskeskonna ja finantsjärelevalve arendamine

Eesti finantssektori süvenev lõimumine ning sellega kaasnev mittepangandusliku finantsvahenduse kiire kasv tõi selgelt esile vajaduse ühendada seni eraldi toiminud finantsjärelevalve asutused.

2001. aasta mais võttis Riigikogu vastu Finantsinspeksiooni seaduse, mille alusel hakati Eesti Panga juurde looma autonoomset ja oma eelarvega asutust – Finantsinspeksiooni. 2002. aastal tööd alustanud Finantsinspeksioon hakkas teostama sõltumatut järelevalvet finantssektori üle. Ühtlasi jõustus Finantsinspeksiooni tegevuse alustamisega seonduv Eesti Panga seaduse muutmise seadus, mille Riigikogu oli vastu võtnud 2001. aasta suvel.

Eesti Pank jätkas pangandusmäärustiku täiendamist. Kapitali adekvaatsuse ja riskide kontsentreerumise aruannete testimisperioodi lõppemisel (2002. a) kehtestati krediitiasutuste usaldatavusnormatiivid uuendatud kujul.

Eesti Pank, Rahandusministeerium ja Finantsinspeksioon sõlmisid 2002. aastal koostööleppe, milles määratleti nende ühise tegutsemise alused finantsteabe vahetuse, õigusaktide, finantssektori turvavõrgu, rahvusvaheliste ja avalike suhete ning koolituse alal.

Maksesüsteemid, sularaharinglus

2002. aasta jaanuaris käivitas Eesti Pank uue rahvusvahelistele nõuetele vastava pankadevahelise maksete arveldussüsteemi. Erinevalt varasemast koosnes uus süsteem kahest alamsüsteemist.

mist – jaemaksete arveldamiseks mõeldud tähtajalisest netoarveldussüsteemist DNS (*Designated Time Net Settlement System*) ja kiirmaksete arveldamiseks mõeldud reaalaajalisest brutoarveldussüsteemist RTGS (*Real-Time Gross Settlement System*).

Eesti Panga sularaha- ja turvaosakond pälvis 2002. aastal sularahavarude haldamise, käitlemise ja turvamise eest rahvusvahelise kvaliteedisertifikaadi ISO 9001:2000.

Eesti Panga kaudu sooritatud maksete arvu ja käibe kasv aeglustus, mille põhjuseks oli krediidasutuste liitumine. Jätkus elektrooniliste maksekanalite kiire areng, kasvas pangakaartide osatähtsus ja pangautomaatide arv.

Statistika

Oluliseks märgiks keskpanga statistikasüsteemi jõudmisest rahvusvaheliselt tunnustatud kvaliteeditasemele oli Eesti Panga ühinemine Rahvusvahelise Valuutafondi andmelevistandardiga. Eesti Pank hakkas rakendama Euroopa Keskpanga nõukogu määrust finantsasutuste konsolideeritud bilansi kohta. 1999. aastal töötati välja krediidasutuste andmete avalikustamise kord ehk avalik aruanne.

2002. aastal hakkas Eesti Pank avaldama Eesti igakuist maksebilanssi. 2003. aastal juurutati rahvusvaheliste maksete deklareerimise uus kord ning võeti kasutusele äriühingute maksebilansialased muutunud küsitlusvormid. Samuti kehtestati Euroopa Keskpanga süsteemil põhineva maksestatistiliste näitajate aruandlus.

Krediidireitingud

2002. aastal jõudis Eesti krediidireiting kõigi kolme suure reitinguagentuuri hinnangul võrdse tasemele. Kui 2001. aastal olid kaks reitinguagentuuri (Standard & Poor's ning Fitch) tõstnud Eesti reitingu väga usaldusväärsete riikide ehk nn A-gruppi, siis 2002. aasta novembris järgis seda ka kolmas agentuur Moody's. Samuti kehtestati Euroopa Keskpanga süsteemil põhineva maksestatistiliste näitajate aruandlus.

Seadusloome

1999. aastal võeti vastu hoiu-laenuühistute seadus.

1. augustil 2002 jõustus Eesti Panga seaduse muutmise seadus.

2002. aastal jõustus väärtpaberitur seadus.

Kokkuvõte

Aastate 1999–2004 laiemad majanduspoliitilised eesmärgid olid järgmised:

- kindlustada stabiilne makromajanduskeskkond;
- hoida usaldust valuutakomitee ja kogu majanduspoliitika vastu ja
- viia edukalt lõpule ettevalmistused Euroopa Liiduga ühinemiseks.

Samal ajal tuli säilitada jätkusuutlik ja suurenevale tootlikkusele rajatud majanduskasv, piirata jooksev-konto puudujääki ning tagada inflatsiooni edasine alanemine. Neid Eesti riigi eesmärgi ja taotlusi toetas Eesti Pank oma tegevusega igati. Eesti raha- ja panganduspoliitika tulemuslikkust tunnistas tõsiasi, et rahvusvahelistele kriisidele vaatamata, jäid kõik Eestile 1998. aastal antud rahvusvahelised reitingud jõusse.

2004–2006. EUROOPA LIIDU LIIKMENA TEEL MAJANDUS- JA RAHALIITU

Ühinemine Euroopa Liiduga

Mais 2004 sai Eestist Euroopa Liidu ja Eesti Pangast Euroopa Keskpankade Süsteemi (EKPS) liige. Seega on Eesti Pank ka üks Euroopa Keskpanga omanikke. Pärast ühinemist Euroopa Liiduga on Eesti Panga esindajad hääleõiguslikud osalejad ligikaudu 70 EKPSi, ministrite nõukogu ja Euroopa Komisjoni juures loodud komitee ja töögrupi tegevuses. Igal aastal on Eesti Panga juhid ja eksperdid võtnud osa ligikaudu 300st Euroopa Liidu komiteede ja töörühmade kohtumisest.

Juunis 2004 võeti Eesti vahetuskursimehhanismi ERM2 liikmeks. Eesti krooni keskcurss fikseeriti tasemel 1 euro = 15,6466 krooni.

Juunis 2004 kuulutas Eesti Pank välja Eesti euromüntide rahvusliku külje kujunduskonkursi. Detsembris selgitati välja konkursi võitja, kelleks osutus Lembit Lõhmus. Eesti Pank ja Soome Rahapaja allkirjastasid 2005. aastal lepingu, mille alusel vermib Eesti euromündid Soome Rahapaja.

Eesti Pank avas veebruaris 2006 Eesti euroveebi (euro.eesti.ee). Alates 2007. aastast hakkas Eesti Pank oma veebilehel www.eestipank.info kaks korda aastas avaldama eurole ülemineku eri aspekte käsitlevaid ülevaateid.

Keskpanga strateegiline arengukava aastaiks 2005–2007 seadis eesmärgiks tagada 2006. aasta teiseks pooleks panga valmisolek majandus- ja rahaliidu (EMU) täisliikmelisuse saavutamiseks ning euroalaga liitumiseks.

Rahapoliitilise ja finantskeskkonna areng

Kiire laenukasvuga kaasnevate probleemide leevendamiseks suurendati eluasemelaenudele kapitali adekvaatsuse arvestuses omistatavat riskimäära ja seeläbi tõusis pankade kapitaliseeritus. Pankade kohustusliku reservi määr tõsteti 15%le ja kehtestati selle nõude arvestuse ja täitmise uuendatud kord.

Kapitali adekvaatsuse rahvusvahelise raamistiku (Basel 2) rakendamiseks töötati välja uus krediidi-asutuse ja krediidi-asutuse konsolideerimisgrupi usaldatavusnormatiivide rakendamise ning arvutamise kord. (Seetõttu uuendati 2007. aastal krediidi-asutuste avalike aruannete korda, aga ka krediidi-asutuse ja krediidi-asutuse konsolideerimisgrupi usaldatavusnormatiivide aruandeid – vt lk 47).

Eesti Pank, Finantsinspeksioon ja Rahandusministeerium sõlmisid finantskriiside ohjamise kolmepoolse koostööleppe. Eesti Pank allkirjastas finantskriiside ohjamise koostöölepingu ka Rootsi, Läti ja Leedu keskpankadega.

Maksekeskkond

2004. aasta jaanuarikuust võeti Eestis 28. Euroopa riigina kasutusele rahvusvaheline kontonumbri-standard (IBAN). See aitas kiirendada rahvusvahelisi makseid.

Eesti Pank uuendas pankadevahelist jaemaksete arveldussüsteemi DNS, käivitades 2005. aasta oktoobris tavamaksete arveldussüsteemi ESTA. Uuendatud süsteemis ESTA on maksete arveldused kiiremad, süsteemi tööaeg on pikem ning kogu süsteem efektiivsem.

Novembris 2006 liitus keskpank koos Eesti Väärtpaberikeskuse ja kolme kommertspangaga eurosüsteemi keskpankade arveldussüsteemiga TARGET. Sellega seoses pikendati ühe tunni võrra ka tavamaksete arveldussüsteemi ESTA tööpäeva.

Võltsitud sularaha leviku tõkestamine

Eesti Pank ja Politseiamet sõlmisid 2005. aastal koostöölepingu, et koordineerida ühistegevust võltsitud sularaha leviku tõkestamisel ja euro sularaha jaotamise turvalisuse tagamisel.

Statistika

Kehtestati äriühingute maksebilansi aruande vormid. Eesti Pank käivitas portaali eAruanne, mille kaudu keskpangale maksebilansistatistikat esitavad ettevõtted saavad oma andmed edastada elektrooniliselt.

Kokkuvõte

Aastaid 2004–2006 iseloomustasid Eesti majandust ja pangandust mitmed murrangulised sündmused, mis olid eeskätt tingitud ühinemisest Euroopa Liiduga ning ettevalmistustest ühisraha euro kasutuselevõtuks. Lähema ülevaate selle perioodi tegevustest keskpangas saab 2006. ja 2005. aasta aastaaruandest. 2007. aasta saavutustega on võimalik tutvuda järgnevates peatükkides.